

ΣΗΜΕΙΑ ΣΤΙΞΗΣ

Με τον επιτονισμό ο ομιλητής δηλώνει ευρύ φάσμα γλωσσικού σχολιασμού των λεγομένων. Με την ανάλογη κύμανση της φωνής ο ομιλητής μπορεί να διακρίνει μεταξύ ερώτησης και απόφασης, να τονίσει ορισμένα στοιχεία, να επιλύσει αμφισημίες και περαιτέρω να εκφράσει τη βεβαιότητα, την αταλάντευτη πίστη, την πεποίθησή του ή, αντίθετα, την επιφύλαξη, τον δισταγμό, την απορία ή την έκπληξή του σχετικά με τα λεγόμενα.

Το σημειολογικό σύστημα που διαθέτουν τα συστήματα γραφής για την απόδοση των χρήσεων του επιτονισμού είναι τα **σημεία στίξης**. Τα σημεία στίξης αποδίδουν μέρος των χρήσεων που μπορεί να εκφράσει ο φυσικός ομιλητής με τις διακυμάνσεις τής φωνής του.

Τα σημεία στίξης διακρίνονται ως προς τη λειτουργία τους σε συντακτικά και σχολιαστικά. Ο γράφων χρησιμοποιεί τα **συντακτικά σημεία στίξης** προκειμένου να διακρίνει συντακτικές ενότητες του κειμένου. Αυτή τη χρήση έχουν η τελεία, το κόμμα, η άνω τελεία, οι παρενθέσεις και οι αγκύλες, η παύλα, το δίστιγμα και τα εισαγωγικά προτάσεως. **Συντακτική χρήση** σχετικά με τη σύνδεση μεμονωμένων λέξεων έχουν επίσης το ενωτικό και η πλάγια γραμμή.

Τα **σχολιαστικά ή κειμενικά σημεία στίξης** χρησιμοποιούνται για να εκφράσουν στον γραπτό λόγο ό,τι εκφράζουν οι επιτονικές κυμάνσεις της φωνής του ομιλητή. Τέτοια είναι το θαυμαστικό, το ερωτηματικό, τα αποσιωπητικά και τα εισαγωγικά λέξης.

τ ε λ ε ί α

Ο γράφων χρησιμοποιεί την τελεία:

- για να δηλώσει το **τέλος περιόδου**
- για τη **σύντμηση λέξεων**
- στους **αριθμούς** για τη διάκριση χιλιάδων, εκατοντάδων χιλιάδων κ.λπ.
- στις **συντομογραφίες**
- κατά τη **διάκριση τίτλου και υπότιτλου** χρησιμοποιείται ενίοτε η τελεία, ενίοτε η άνω-κάτω τελεία

θ α υ μ α σ τ ι κ ό

Ο γράφων χρησιμοποιεί το θαυμαστικό:

- σε **προστακτικές**: *Βάλε και λίγο κόκκινο!*
- κατά την **προσφώνηση** προσώπων (σε ελλειπτική πρόταση): *Γιάννη!*
- για να αποδώσει **έμφαση**: *Η Οδύσσεια της ξεκίνησε όταν προσπάθησε να συνδεθεί με το τηλεφωνικό κέντρο. Ματαίως!*
- για να δηλώσει την **έκπληξή** του για το περιεχόμενο του μηνύματος: *Κανένας από τους αρμοδίους δεν σκέφτηκε ότι η δημιουργία των έργων θα δημιουργούσε και μπάζα!*
- εντός παρενθέσεων για να δηλώσει την έκπληξή του σε σχέση με ένα στοιχείο του μηνύματος: *Οι αλλαγές στο καταστατικό αποφασίστηκαν διά βοής (!) στο 4ο Συνέδριο.*
- για να δηλώσει **έντονα συναισθήματα** (φόβο, χαρά, οργή κ.λπ.): *Ο Θεός να βάλει το χέρι του!*
- για να δηλώσει **ειρωνεία** ή **σαρκασμό**: *Η δικαιώνουμε την ύπαρξή μας μέσα στο σύμπαν ή τη μηδενίζουμε. Και να σκεφτεί κανείς πως θα τη μηδενίσουμε ίσως, αφού πρώτα έχουμε πάρει άριστα στα μαθηματικά!*
- για να δηλώσει **απορία**: *Λέει ότι πήγε στην Αθήνα από τη Θεσ/ νίκη σε τρεις ώρες!*

ε ρ ω τ η μ α τ ι κ ό

Ο γράφων χρησιμοποιεί το ερωτηματικό:

- στο **τέλος ευθείας ερωτηματικής** πρότασης, αλλά και σε **ρητορικές** ερωτήσεις
- σε **αντικατάσταση** ενός στοιχείου του μηνύματος που είναι **άγνωστο**: *Ο Ηράκλειτος (640-; π.Χ.) πέρασε τη ζωή του στην Έφεσο.*
- εντός παρενθέσεων για να δηλώσει την **αβεβαιότητα** του για ένα στοιχείο του μηνύματος: *Η ελαιογραφία τού Lucas Cranach «Η κρίση τού Πάρη» βρίσκεται στο Μουσείο τής Καρλσρούης (;).*

άνω τελεία

Ο γράφων χρησιμοποιεί την άνω τελεία (ή άνω στιγμή) για να δηλώσει την ημιπερίοδο. Στον γραπτό λόγο, περίοδος θεωρείται το διάστημα ανάμεσα σε δύο τελείες. **Ημιπερίοδος είναι το διάστημα μεταξύ τελείας και άνω τελείας.** Ο γράφων συνδέει δύο προτάσεις ως ημιπερίόδους της ίδιας περιόδου προκειμένου να δηλώσει ότι **οι δύο προτάσεις είναι συνδεδεμένες νοηματικά** (και εφόσον δεν συνδέονται μέσω της παράταξης ή της υπόταξης):
Τα μέσα μαζικής μεταφοράς πρέπει να προτιμηθούν από τους Αθηναίους τις επόμενες ημέρες· στόχος είναι να καλύψουν το 50% των μετακινήσεων.

δίστιγμο (άνω κάτω τελεία)

Ο γράφων χρησιμοποιεί το δίστιγμο (ή άνω-κάτω τελεία, άνω-κάτω στιγμή, δύο τελείες, διπλή τελεία):

- **προαναγγείλει** και να δώσει **έμφαση**
- για να εισαγάγει **κατάλογο** στοιχείων
- για να **εισαγάγει παράθεμα**: *Θα υιοθετήσουμε τον στίχο: «Μικροζημιές και μικροκέρδη συμψηφίζονται».*
- για να **συνδέσει δύο προτάσεις** από τις οποίες **η δεύτερη επεξηγεί την πρώτη**: *Η έκθεση έχει ενδιαφέρον για τους φιλότεχνους, αλλά και για τους καλλιτέχνες: συνδέεται με ζητήματα που αφορούν στην εκπαιδευτική και τη θεσμική εμπλοκή καλλιτεχνών.*
- για να **συνδέσει δύο προτάσεις** από τις οποίες **η δεύτερη είναι το αποτέλεσμα της πρώτης**: *Το παλικάράκι παθιάστηκε τόσο πολύ, ώστε δημιούργησε στον κήπο του μια αυτοσχέδια βαλβίδα και προπονούνταν με τις ώρες: δύο χρόνια αργότερα ήταν αυτός ο παγκόσμιος πρωταθλητής της σφαίρας.*
- για να **παρουσιάσει με λεπτομέρειες ή να αποσαφηνίσει** την ιδέα που βρίσκεται πριν την άνω κάτω τελεία: *Ο Πισκάτορ έγραψε γι' αυτό το θέμα πολύ σημαντικά πράγματα: θεωρεί το θέατρο εργαστήριο της ανθρωπίνης συμπεριφοράς.*
- προκειμένου **να διακρίνει το θέμα από το σχόλιο** σε κείμενο με επιγραμματικό χαρακτήρα όπως ένας κατάλογος: *Α' βραβείο: ένα ταξίδι τριών ημερών στη Ρώμη.*
- για να **παραθέσει κατά λέξη**, μέσα σε εισαγωγικά, μια ξένη γνώμη.
- για να **δώσει έμφαση** σε μία λέξη, φράση, πρόταση: *Μετά την ολονύκτια συνεδρίαση, ένα μόνο πράγμα μπορούσε να τον συνεφέρει: ο καφές.*

κόμμα

Ο γράφων χρησιμοποιεί το κόμμα:

- μεταξύ στοιχείων σε **ασύνδετο σχήμα**: *Οι αλλαγές αυτές χρειάζονται σκέψη, συζήτηση, διαβούλευση και ωρίμαση.*
- μεταξύ **προτάσεων που συνδέονται παρατακτικά** μέσω του αλλά
- στους **αριθμούς** για τη διάκριση των δεκαδικών ψηφίων
- στο **αναφορικό ό,τι**, όπου και ονομάζεται υποδιαστολή
- στην **επιρρηματική εξαρτημένη πρόταση**: *Αν προχωράει κάποιος πεζός μπροστά σας πολύ αργά, μην τον παρακάμψετε!*
- στην **επεξήγηση**: *Κανείς από τους δύο υποψηφίους, Γιαννόπουλος και Πετράκης, δεν έχει ξεκάθαρο σχέδιο για τα απορρίμματα του δήμου.*
- στη **μη περιοριστική αναφορική πρόταση**: *Πηγές του Υπουργείου ανέφεραν χτες πως η υπόθεση, που φυσικά ερευνήθηκε, παρουσιάζει φαιδρές διαστάσεις.*
- στην **παρενθετική πρόταση**: *Η κυβέρνηση, πρόσθεσε ο υπουργός, είχε διαμαρτυρηθεί και παλιότερα.*
- στο **προτασιακό επίρρημα**: *Χωρίς κανένα στοιχείο, λοιπόν, διαδίδεται ότι η ακτή αυτή έχει γίνει ορμητήριο λαθρομεταναστών.*

ένωτικό

Ο γράφων χρησιμοποιεί το ενωτικό:

- για να δηλώσει την **ένωση στοιχείων**: *Βορειοδυτικοί-δυτικοί άνεμοι 3 έως 5 μποφόρ στα δυτικά.*
- για να δηλώσει το **διάστημα μεταξύ δυο ορίων**: *π.χ. μήνες.*

- για να δηλώσει **διάζευξη**: *Μετά τη συναυλία το συγκρότημα αφιέρωσε τρία-τέσσερα κομμάτια στο κοινό.*
- για να **ενώσει στοιχεία ίδιας κατηγορίας** που χρησιμοποιούνται **σε άμεση συνέχεια** χωρίς να συνδέονται παρατακτικά: *Ο υπουργός δήλωσε ορθά-κοφτά: «Ζούμε σε κοινωνία δημοκρατική».*
- σε **φραστικά ονόματα** του τύπου όνομα + όνομα: *παιδί-θαύμα, λέξη-κλειδί*
- σε κείμενα για τη γλώσσα για να δηλωθεί ότι το παρατιθέμενο στοιχείο αποτελεί μέρος της λέξης.

μ ο ν ή ή δ ι π λ ή π α ύ λ α

Ο γράφων χρησιμοποιεί τη **μονή** ή **διπλή παύλα**:

- για να δώσει **έμφαση σε ένα σχόλιο**: *Τι θα γίνει αν ο πληθυσμός της Γης αυξάνει -συμμετρικά ή ασύμμετρα, κατά τύπους, αδιάφορο- με έναν ανάλογο ή έστω βραδύτερο ρυθμό;*
- για να **προσθέσει και υπενθυμίσει σημαντικές πληροφορίες** στον αναγνώστη: *Η σκέψη δε συμπίπτει άμεσα με τη γλωσσική έκφραση. Το νόημα -όπως και η γλώσσα- δε συνίσταται από μεμονωμένες λέξεις.*
- για να **απομονώσει από την υπόλοιπη πρόταση ομοειδή, διαδοχικά επεξηγηματικά στοιχεία** που εναλλακτικά θα μπορούσαν να εισαχθούν με λέξεις ή φράσεις όπως: *δηλαδή, για παράδειγμα κ.λπ.*
- για την **οριοθέτηση παρενθετικών προτάσεων**

Η **μονή παύλα** χρησιμοποιείται στις ακόλουθες περιπτώσεις:

- για να δοθεί **έμφαση σε ερώτηση στο τέλος περιόδου**: *Υποχρεούμαστε να παρακολουθήσουμε την ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας –αλλά με τι κόστος;*
- για να **διατυπωθεί ένα συμπέρασμα ή μια γενίκευση στο τέλος περιόδου**.
- για να **παρουσιαστεί μια απρόσμενη τροπή των γεγονότων** στο τέλος περιόδου ή παραγράφου: *Σχεδίαζε αυτό το ταξίδι για μήνες με κάθε λεπτομέρεια –και στο τέλος το ακύρωσε.*

π λ ά γ ι α γ ρ α μ μ ή

Ο γράφων χρησιμοποιεί την **πλάγια γραμμή**:

- για να δηλώσει **διάζευξη** («ή»)
- σε παραθέματα ποιήσης για να δηλώσει την **αλλαγή στίχου**
- στη **σύντμηση λέξεων**: *Κων/ πολη, Θεσ/νίκη*
- στην **απόδοση φωνολογικής μεταγραφής**: */efOimos/*

π α ρ έ ν θ ε σ η

Με την παρένθεση **διακόπτουμε τη ροή του κειμένου για να δώσουμε δευτερεύουσες πληροφορίες**, για να σχολιάσουμε άποψη που προηγείται και για να διαφοροποιήσουμε βασικές πληροφορίες από δευτερεύουσες.

Ο γράφων τοποθετεί σε παρενθέσεις (ή καμπύλες αγκύλες):

- **επεξηγηματικά στοιχεία**
- **παραδείγματα**
- **ορισμούς** εννοιών όρων
- **πηγές παραθεμάτων**

α γ κ ύ λ ε ς

Ο γράφων χρησιμοποιεί τα διάφορα είδη αγκυλών (**τετράγωνες αγκύλες []**, **αγκιστροειδείς αγκύλες { }**, **γωνιώδεις αγκύλες < >**) για να **απομονώσει από το κείμενο ειδικές πληροφορίες** παρενθετικού τύπου:

Η Κύπρος μνημονεύεται χαρακτηριστικά στον επίλογο [στ. 292].

ε ι σ α γ ω γ ι κ ά

Ο γράφων χρησιμοποιεί τα **εισαγωγικά**:

- για να **παραθέσει κείμενο που έχει διατυπωθεί από κάποιον άλλο** ομιλητή/ γράφοντα.

- για να δηλώσει **αποστασιοποίηση του γράφοντος** από τα γραφόμενα: *Περιορισμένα «κέρδη» αφήνουν οι Αγώνες για την πρωτεύουσα.*
- για να **εστιάσει την προσοχή του αναγνώστη** σε μια λέξη ή φράση, στην οποία αποδίδει διαφορετική σημασία από την καθιερωμένη, ή όταν εισάγει έναν νεολογισμό.
- για να δηλώσει ότι μια λέξη του κειμένου εμφανίζεται σε **μεταφορική** χρήση: *«Φούσκα» αποδείχτηκε για 9 στις 10 μετοχές η περσινή χρηματιστηριακή έκρηξη.*
- για να **σχολιάσει** τη σημασία μιας λέξης ή φράσης: *Όταν ο Άγγελος Τερζάκης μιλάει για «δημοκρατία», δεν αναφέρεται απλώς και μόνο σε ένα πολίτευμα· αναφέρεται σε ένα ανώτερο στάδιο πολιτισμού.*
- για να σχολιάσει **ειρωνικά, αμφισβητήσει ή μειώσει** το κύρος μιας λέξης ή φράσης.

αποσιωπητικά

Ο γράφων χρησιμοποιεί τα αποσιωπητικά (ή τρεις τελείες):

- για να δηλώσει ότι **αποσιωπά ένα μέρος** του μηνύματος.
- για να δηλώσει ότι **το μήνυμα περιέχει κάποιο υπονοούμενο**, το οποίο πρέπει να συμπεράνει ο αναγνώστης, δημιουργώντας κλίμα αβεβαιότητας.
- για να δηλώσει **απρόσμενη μεταβολή στην εξέλιξη** του νοήματος. Σε αυτή τη χρήση καταφεύγει όταν θέλει να τονίσει την υπερβολή ή να δημιουργήσει ένα κωμικό αποτέλεσμα. Σε αυτήν την περίπτωση, βάζει αποσιωπητικά πριν από τη λέξη που προξενεί αυτήν την απρόσμενη μεταβολή: *π.χ. Οι πορτοκαλιές πινακίδες έγιναν... μαύρες. Πρώτοι οι Έλληνες, αλλά ... στο κάπνισμα).*

ΑΣΚΗΣΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ

Να προσδιορίσετε το είδος του σχολίου που εκφράζουν τα σημεία στίξης (εισαγωγικά, ερωτηματικό, αποσιωπητικά, θαυμαστικό) σε καθένα από τα αποσπάσματα που ακολουθούν:

- α.** Παρ' ότι εκπρόσωπος μιας παλαιότερης γενιάς ηθοποιών, ο Πήτερ ΟΤουλ δεν ανήκει στους κλασικούς νοσταλγούς της "παλιάς, καλής εποχής", όπως συνηθίζουν οι περισσότεροι να αποκαλούν τα χρόνια της επαγγελματικής νιότης τους. Κάθε άλλο.
- β.** Ποιος μπορεί να ξεχάσει άλλωστε την εποχή που ίδιος αυτός ο ευγενικός, καλοντυμένος άντρας ήταν ο φόβος και ο τρόμος των λονδρέζικων παμπ, όπου μαζί με άλλους διάσημους φίλους του προκαλούσαν ατελείωτους καβγάδες έχοντας καταναλώσει τεράστιες ποσότητες αλκοόλ;
- γ.** Εφόσον παραμένω στο παιχνίδι του εμπορευματοποιημένου θεάματος και υπάρχει πιθανότητα να τον κερδίσω κάποια στιγμή τον μπαγάσα Όσκαρ, μήπως η Ακαδημία θα μπορούσε περιμένει ως τα ογδόντα μου;

(Πανελλαδικές Εξετάσεις 2004)